

- ja leksikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 591. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RAPOLA, MARTTI 1965 [1933]: *Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin 1*. Muuttamaton jäljennöspainos. Liitteenä oikaisuja ja täydennyksiä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 197. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RÄISÄNEN, ALPO 1998: *Kainuun murteiden äännehistoria II. Konsonantisto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 699. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SARAJAS, ANNAMARI 1956: *Suomen kansanrunouden tuntemus 1500–1700-lukujen kirjallisuudessa*. Helsinki: WSOY.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Kuudes osa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Edita 1999.
- SKVR = *Suomen kansan vanhat runot xv*. Runoja Henrik Florinuksen, Kristfrid Gananderin, Elias Lönnrotin ja Volmari Porkan kokoelmista. Toim. Matti Kuusi ja Senni Timonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 685. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997.
- VKS = *Vanhan kirjasuomen sanakirja. Toinen osa*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 33. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Valtion painatuskeskus.

Kattava esitys suomen ja viron taivutusmorfologian synkroniasta ja diakroniasta

Hannu Remes: *Muodot kontrastissa. Suomen ja viron vertailevaa taivutusmorfologiaa*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 90. Oulu: Oulun yliopisto 2009. 282 s. ISBN 978-951-42-9149-4 (NID.), ISBN 978-951-42-9150-0 (PDF).

Joensuun yliopiston suomen ja viron kielen lehtori Hannu Remes väitteli kesäkuussa 2009 Oulussa. Hänen väitöskirjansa aiheena on suomen ja viron taivutusmorfologian vertailu. Tutkimus liittyy 1980-luvun alkupuolella aloitettuun suomen ja viron kieliopilliseen vertailuun, jota on tehty samaan aikaan Suomessa ja Virossa. Väitöskirjan esityönä voi pitää Remeksen vuonna 1983 julkaise-

maa *Viron kielioppia*, jossa morfologialla oli suuri osuus. Lisäksi hän on käsitellyt suomen ja viron taivutusmorfologiaa lukuisissa artikkeleissaan. Väitöskirjatyön kannalta suuri merkitys on ollut myös sillä käytännön kokemuksella, jota hän on saanut opettaessaan vuosikymmenien ajan suomalaisille viroa.

Suomen ja viron taivutusjärjestelmien kontrastiivista vertailua ei ennen Remeksen tutkimuksia ole tehty. Suomen ja viron äännehistoriallinen vertailu on toki kuulunut suomen ja viron kielen tutkimuksen keskeisiin aihealueisiin aina E. N. Setälän *Yhteissuomalaisesta äännehistoriasta* (1890–1891) lähtien. Sen dispositio ohjasi suomen ja sen lähisukukielten

tutkimusta vuosikymmenien ajan. Viron äännehistorian tutkimuksen kulmakivenä on ollut Lauri Kettusen vuonna 1917 julkaissama *Viron kielen äännehistoria*, jonka nimenä myöhemmissä painoksissa oli *Eestin kielen äännehistoria* (Kettunen 1917, 1929, 1962). Teos antaa kattavan ja yksityiskohtaisen kuvan viron kielen äännehistoriasta myöhäiskantasuomesta nykyaikaan. Äännehistoriallisesta dispositiosta kuitenkin johtuu se, että muotohistoriallinen tarkastelu pirstoutuu teoksessa monen kohtaan, eikä yksittäisten muotoopillisten kategorioiden kehityksestä hahmotu kokonaiskuvaa. Vaikka itämerensuomalaisten kielten äännehistoriallisella tutkimuksella on ollut suuret ansionsa, se on samalla johtanut muotohistoriallisen tutkimuksen laiminlyömiseen.

Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Kontrastiivisen tutkimuksen lähtökohdiana on yleensä kahden kielen synkroninen vertailu. Tämä on usein ainoa mahdollisuus, koska kielet saattavat olla hyvinkin etäisiä toisilleen. Esimerkiksi meillä on aiemmin vertailtu suomea ja englantia sekä suomea ja saksaa. Remeksen tutkimuskohteena on kuitenkin ollut kaksi toisilleen läheistä sukukieltä. Tämä asetelma antaa mahdollisuuksia myös diakronisen näkökulman soveltamiseen. Jo suomen ja viron kontrastiivista tutkimusta suunniteltaessa keskusteltiin siitä, miten synkronista tutkimusotetta voitaisiin täydentää ottamalla myös suomen ja viron kehityshistoria huomioon. Lähtökohtana oli ajatus, jonka mukaan kielten äänne- ja muotohistorian tuntemus auttaa luomaan taustaa nykykielten morfologisille eroille. Tätä mahdollisuutta Remes on käyttänyt työssään onnistuneesti hyväkseen.

Remeksellä on ollut tutkimuksessaan kaksi keskeistä päämäärää. Ensisijaisena tavoitteena on ollut saada teoreettista tietoa suomen ja viron taivutusmorfologisista suhteista. Keskeistä on ollut pyrkiä selvittämään, miten ja missä määrin suomi ja viro poikkeavat toisistaan morfologisesti, mistä erot johtuvat ja miten ne ilmenevät tyypologisesti. Toisena tavoitteena on ollut saada sellaista tietoa, jota on mahdollista hyödyntää opettaessa suomalaisille viroa ja virolaisille suomea. Remeksen mukaan tyypillisiä suomalaisten vironoppijoiden tuottamia virheellisiä muotoja ovat esimerkiksi *pimed* (pro *pimedad*), *ilusi* (pro *ilusaid*), *per Reid* (pro *peresid*), *lugeb* (pro *loeb*) ja *luvanud* (pro *lubanud*). Virolaisten puhumassa suomessa saattaa puolestaan esiintyä esimerkiksi sellaisia muotoja kuin *tarinaita* (pro *tarinoita*), *seinuja* (pro *seiniä*) ja *kaivasivat* (pro *kaivoivat*). Remeksen mukaan tällaisissa tapauksissa ei kyse ole satunnaisista lipsahduksista vaan suomen ja viron rakenteellisista eroista (s. 12). Remeksen tutkimus osoittaa tämän ajatuksen perustelluksi.

Tutkimuksen näkökulma on suomalainen: ”viroa peilataan suomen kieleen” (s. 11). Ratkaisu on hyvin ymmärrettävissä, koska tutkija on itse suomalainen, mutta sitä voisi perustella myös siksi, että suomi on monessa suhteessa vanhakan- taisempi kieli kuin viro: monet suomen ja viron väliset äänteelliset ja morfologiset erot perustuvat viron erilliskehityksen aikaisiin muutoksiin. Selvimmin Remeksen valitsema suomalaislähtöinen tarkastelutapa näkyy luvuissa, joissa käsitellään taivutusvartaloissa esiintyviä morfofonologisia vaihteluja (luku 8) ja paradigma- tyyppien suhteita (luku 9). Myös valtaosa pedagogisista huomioista käsittelee tapauksia, joissa suomalaisilla vironoppi-

joilla on vaikeuksia tuottaa oikeita virolaisia vastineita.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä on luonnollinen morfologia sellaisena kuin se esiintyy Wolfgang Wurzelin (1984) ja Wolfgang Dresslerin (1985) teoksissa. Ratkaisu on onnistunut. Se näkyy hyvin esimerkiksi nominien ja verbien morfotaksia käsittelevissä jaksoissa (s. 101–108, 166–179). Niin nomineilla kuin verbeilläkin suffiksin liittymisessä vartaloon on aste-eroja: toisessa päässä ovat tapaukset, joissa vartalon ja suffiksin raja on täysin läpinäkyvä (esimerkiksi suom. *puu/ta*, *poika/na*, vir. *pesa/de*, *maja/le*), ja toista päätä edustavat viron fuusio- ja vartalofleksiotapaukset (esimerkiksi uut 'uutta', *jalg* : *jala* : *jalga* : *jalgu*). Tärkeällä sijalla varsinkin viron suhteita tarkasteltaessa on ollut myös tunnusmerkisyysteoria. Useissa muotoryhmissä, esimerkiksi viron nominien monikon muodostuksessa samoin kuin monikon partitiivissa, rakentuu kokonaisia tunnusmerkisyshierarkioita.

Tutkimuskohteena ovat olleet suomen ja viron kirjakielten taivutusmorfologiset järjestelmät. Keskittyminen suomen ja viron kirjakielten nomini- ja verbimorfologiaan on ollut hyvä ratkaisu. Sekä suomen että varsinkin viron murteissa on hyvin paljon vaihtelua, jonka huomioonottaminen yhdessä tutkimuksessa olisi ollut mahdoton urakka. Tekijä on kuitenkin paikoin viitannut suomen lounaismurteisiin (esimerkiksi käsitellessään virossa tapahtuneita morfologisesti merkittäviä ääntenmuutoksia, s. 52). Vielä enemmän on viittauksia viron murteisiin ja vanhaan kirjaviroon sekä virolaiseen kansanrunouteen. Varsinkin eteläviron sekä Koillis-Viron rantamurteen suhteet tulevat eri yhteyksissä puheeksi. Nämä viittaukset täydentävät kirjakielen poh-

jalle rakentuvaa kokonaiskuva. Samalla kirjoittaja on luonut diakronista taustaa viron nykyisen kirjakielen edustukselle.

Kuvauksen lähtökohtia

Morfologisen kuvauksen lähtökohtana ovat olleet suomen ja viron perinteiset kieliopit. Viron osalta morfologinen analyysi perustuu osin Remeksen omaan *Viron kielioppiin*. Kuitenkin useimmiten lähtökohtina mainitaan J. Valgman ja N. Rummelin viron kielioppi (1970) sekä Mati Hintin teokset (esimerkiksi 1987) ja Hintin sekä Viivi Maanson yhteinen koulukielioppi (1992). Remes on eri ilmiöiden yhteydessä viitannut myös Viron tieteelliseen kielioppiin (*Eesti keele grammatika* I 1995) ja Viron kielen käsikirjaan (*Eesti keele käsiraamat* 2000). Hän on kuitenkin monessa kohdin suhtautunut kriittisesti niin Viron tieteellisen kieliopin kuin Viron kielen käsikirjankin ratkaisuihin.

Näissä kahdessa teoksessa on esimerkiksi *käsi*, *uus* ja *vars* -tyyppisten sanojen yksikön partitiivi- ja illatiivi- sekä monikon genetiivimuodot analysoitu *kä/tt*, *uu/t*, *var/t*; *kä/tte*, *uu/de*, *var/de*; *kä/te*, *uu/te*, *var/te*. Remes kritisoi ratkaisua paitsi periaatteelliselta myös pedagogiselta kannalta: suomalaisethan analysoivat esimerkiksi suomen kielen vastaavat illatiivimuodot *käte/en*, *uute/en*, *varte/en* (s. 82, 191–192). Samoin Remes on arvostellut Viron tieteellisen kieliopin ja Viron kielen käsikirjan tapaa analysoida *tulla*, *surra* -tyyppiset infinitiivimuodot *tull/a*, *surr/a* (s. 149–150). Käytännössä tämä tulkinta tarkoittaisi sitä, että *tulla*-tyyppisillä verbeillä olisi virossa kaksi konsonanttivartaloa: *tull-* ja *tul-* (*tull/a*, *tul/ge*). Remes ei ole Viron tieteellisen kieliopin kritiikissään yksin. Jo aiemmin Mati Hint

on kirjoittanut kriittisesti Viron tieteel-
lisen kieliopin ratkaisuihin (Hint 1998b).
Hintin mukaan kyse on koulukunta-
eroista. Remes liittyy ratkaisuihin Hin-
tin koulukuntaan.

Morfologisen kuvauksen keskeisiä ky-
symyksiä on perusmuodon valinta. Vi-
ron nominien osalta Remes on lähtenyt
yhdestä perusmuodosta, joka on yksi-
kön nominatiivi (s. 110). Verbien osalta
tilanne on hänen mukaansa ongelmalli-
sempi: ”Verbien paradigmassa ei ole sel-
laista selkeästi tarjolla olevaa perusmuo-
toa kuin nomineilla yksikön nominatiivi,
joka on rakenteeltaan yksimorfeeminen
ja joka myös psykologisesti on perus-
tava” (s. 110). Verbien kuvauksessa Remes
on päätenyt neljään perusmuotoon, jotka
ovat *ma*-infinitiivi, *da*-infinitiivi, indika-
tiivin preesensin yksikön 1. persoonan
muoto ja *tud*-partisiippi (s. 111).

Myös nominien osalta useiden perus-
muotojen käyttö olisi ollut yhtä perustel-
tua. Yksikön nominatiivi ei virossa, ku-
ten ei suomessakaan, aina sisällä kaikkea
sanon taivuttamisessa tarpeellista tietoa.
Esimerkiksi yksikön nominatiivi *kibe* voi
viitata kahteen eri tavoin taipuvaan lek-
seemiin: *kibe* : *kibeme* ’hiukka(nen), mu-
runen’ ja *kibe* : *kibeda* ’kitkerä, katkerä’ (s.
212). Remes toteaa lisäksi eri yhteyksissä
(esimerkiksi s:lla 90, 95 ja 104–105), että
virossa nominien taivutus rakentuu pit-
kälti yksikön ja monikon genetiivin sekä
vartalofleksiotapauksissa monikon par-
titiivin varaan. Mati Hint on puolestaan
kritisoinut yksikön nominatiivipohjaista
kuvaustapaa ja esittänyt, että myös nomi-
nien kuvauksessa tarvitaan useita lähtö-
muotoja (Hint 1998b: 192–194). Samoin
nykymorfologian valtasuuntiin kuuluva
vartaloparadigmaattinen kuvaustapa
(Stem and Paradigm) korostaa paradig-
man merkitystä morfologiassa: paradig-

mamuodoista valitaan lähtökohdiksi ne,
joista saatavien vartaloiden avulla kaikki
sanon paradigmam muodot voidaan yksi-
selitteisesti muodostaa (vrt. Granqvist
2007: 42–46).

Suomen ja viron morfologisten erojen syitä

Remeksen mukaan suomen ja viron tai-
vutusjärjestelmien erot johtuvat monen-
laisista syistä. Osa eroista periytyy jo kan-
tasuomalaisista murre-eroista. Tällaisista
tapauksista selvin on konditionaali, jonka
tunnus suomessa on *isi*, virossa *ks(i)*:
kantaisin, *pitäisin*, *lukisin* – *kannaksin*,
peaksin, *loeksin* (s. 188–199). Osa suomen
ja viron eroista juontuu viron erilliskehi-
tyksen aikana tapahtuneista äänteellisistä
ja morfologisista muutoksista. Osa ni-
menomaan suomen ja viron kirjakielten
eroista on seurausta kirjakielten tietoi-
sesta kehittelystä ja ohjauksesta. Sen tu-
loksena kirjavirossa on tuotu sellaisia il-
mauksia, joilla ei ole vastineita suomessa,
muun muassa syntetiset konditionaalin
menneen ajan muodot, esimerkiksi *ol-
nuksin* = *oleksin olnud* (s. 65).

Pääsyyinä viron nominien ja verbien
taivutusjärjestelmissä tapahtuneisiin suu-
riin muutoksiin ovat olleet viron kie-
len erilliskehityksen aikana tapahtuneet
ääntenmuutokset ja niiden seuraukset.
Ääntenmuutosten vaikutuksesta monet
morfologisesti keskeiset tunnus- ja pääte-
aineokset ovat hämärtyneet tai kadonneet
kokonaan. Näitä morfologisesti merkit-
täviä muutoksia ovat olleet jälkitavujen
i-loppuisen diftongin jälkikomponentin
kato, loppuheitto, sisäheitto, jälkitavujen
pitkien vokaalien lyheneminen sekä sa-
nanloppuisen *n:n* kato (s. 50–52).

Ääntenmuutosten vaikutuksesta mo-
net keskeiset sijamuodot, muun muassa

yksikön genetiivi, partitiivi ja illatiivi, ovat uhanneet langeta virossa yhteen. Sijasynkretismin on kuitenkin estänyt viroon kehittynyt kvantiteettivaihtelu. Alkuaan klusiileissa esiintynyt astevaihtelu on laajentunut koskemaan myös muita konsonantteja ja konsonanttiyhtymiä sekä pitkiä vokaaleja ja diftongeja. Kvantiteettivaihtelulla on virossa kieliopillinen tehtävä: se erottaa eri sijamuotoja toisistaan, esimerkiksi gen. ²*laulu* : part. ³*laulu*, gen. ²*metsa* : part. ja ill. ³*metsa*, gen. ²*linna* : part. ja ill. ³*linna* (s. 53, 61–63). Kvantiteettivaihtelun kieliopillistuminen on samalla vienyt viroa fleksiokieltien suuntaan, kuten Remes on eri yhteyksissä todennut (esimerkiksi s. 61).

Tässä kohden Remes olisi voinut syventää vertailua myös suomen lounaismurteisiin. Niissäkin on tapahtunut samat äänne- ja muotoerot kuin virossa, mutta edellytyksiä vastaavanlaisen kvantiteettivaihtelun syntymiselle ei lounaismurteissa ole ollut, koska suomen ja viroon astevaihtelusuhteet ovat olleet erilaiset: suomessa on ollut vallalla kaksiportainen astevaihtelu (yksinäiskonsonantti – geminaatta), virossa kolmiportainen astevaihtelu (yksinäiskonsonantti – lyhyt-alkuinen geminaatta – pitkä geminaatta).

Viron nominien taivutusjärjestelmää ovat loitontaneet suomesta myös virolle ominaiset fonotaktiset rajoitukset (s. 56–58). Virossa sanan toisessa tavussa voi esiintyä diftongeja vain 3. kvantiteettiasteen muodoissa, esimerkiksi monikon partitiiveissa *kirveid*, *hooneid* ja *hambaid*. Sitä vastoin 1. ja 2. kvantiteettiasteen muodoissa ei toisessa tavussa voi olla diftongia. Sen vuoksi esimerkiksi muodot **pereid*, **kõneid* ja **sideid* ovat mahdottomia virossa (vrt. suomen muotoihin *perheitä*, *koneita*, *siteitä*). Niiden sijasta mahdollisia ovat vain muodot *peresid*, *kõnesid*

ja *sidesid*. Käytännössä tämä rajoitus on johtanut siihen, että suomen (*i*)*nen*- ja *e^x*-nominien vastineet kuuluvat virossa useisiin taivutustyyppisiin. Virolaisille tämä fonotaktinen rajoitus on automaattinen, kun taas suomalaisille virooppijoille sen muistaminen tuottaa vaikeuksia.

Viron morfologiseen järjestelmään on vaikuttanut myös astevaihtelun morfologistuminen (s. 58–61). Toisin kuin suomessa virossa astevaihtelun esiintymisen tai puuttumisen kuuluu lekseemin paradigmaattisiin ominaispiirteisiin. Sitä ei toisin sanoen voi päätellä äänneympäristön tai sanojen tavarakenteen perusteella. Esimerkiksi sanoissa *rida*, *luba* ja *lugeda* tavataan astevaihtelu (*rida* : *rea*, *luba* : *loa*, *lugeda* : *loen*), kun taas sanoista *ida* ’itä’, *naba* ja *jagada* se puuttuu (*ida* : *ida*, *naba* : *naba*, *jagada* : *jagan*) (s. 59). Viro eroaa suomesta myös siinä suhteessa, ettei virossa nomini tai verbi voi olla käänteisessä astevaihtelussa, jos sanan ensi tavu on lyhyt. Tästä syystä esimerkiksi suomen taivutusmuotoilla *sade* : *sateen*, *ruis* : *rukiin* ei ole virossa tarkkoja vastineita, vaan sanoissa on tapahtunut vahvan asteen yleistymisen tai sanat ovat siirtyneet kvalitatiiviseen: *sade* : *sademe*, *rukis* : *rukki* (s. 60).

Tunnusmerkisyysuhteet suomessa ja virossa

Monikon genetiivi on Remeksen mukaan hyvä esimerkki suomelle ja virolle yhteisestä muotokategoriasta, jossa on toisaalta toisiaan muistuttavia tutuntuntuisia muotoja ja toisaalta oppijan kannalta hankalia, äidinkielestä poikkeavia muotoja (s. 79). Suomessa on käytössä kaksi monikon genetiivityyppiä: monikkovartaloinen monikon 1. genetiivi (*poikien*,

harakoiden, lapsien, miehien, sinisien) ja sana- tai konsonanttivartaloon perustuva monikon 2. genetiivi (*poikain, harakkain, lasten, miesten, sinisten*). Virossa nominiparadigmaan kuuluu yleensä vain yksi monikon genetiivimuoto, esimerkiksi *puu/de, kala/de, haraka/te, punas/te*. Remeksen mukaan suomalaisen vironoppijan on helppo omaksua sellaiset viron kielen konsonanttivartaloiset monikon genetiivimuodot, joilla on vastine suomessa, esimerkiksi *laste, meeste, siniste, keelte ja suurte*. Samoin *ristide, värvide, romaanide* -tyyppiset tapaukset ovat lähellä suomalaisia vastineita. Sen sijaan vaikeampia ovat esimerkiksi tapaustyyppit *maade* (suomessa *maidena*), *hoonete* (suomessa *huoneiden*) ja *körgete* (suomessa *korkeiden*). Remes toteaaakin, että ”muotojen tunnusmerkisyysdessä ilmenee kategorian sisällä aste-eroja suomalaisen näkökulmasta” (s. 79).

Myös monikon muodostuksessa suomen ja viron välillä on suuria eroja (s. 86–96). Suomessa on kaksi monikkotyyppiä. Monikon nominatiivissa ja monikon 2. genetiivissä monikon tunnuksena on *t*: *miehe/t, mies/t/en* (tosin monikon 2. genetiivin päätte on nykyisin paremmin analysoitavissa salkkumorfiksi: *mies/ten*). Muissa monikon sijoissa monikon tunnuksena on *i* (tai tavuasemasta riippuen *j*). Virossa on kolme monikkotyyppiä: 1) agglutinatiivinen *de*-monikko, jonka tunnuksina ovat *d* monikon nominatiivissa ja muuten komplementaariset *de* tai *te* (*kala/d, kala/de, kala/de/s, madala/d, madala/te, madala/te/le, hamba/d, hammas/te, hammas/te/ta*), 2) agglutinatiivinen *i*-monikko (*aasta/i/d, aasta/i/l, punase/i/d, punase/i/le*) sekä 3) fleksiivinen vartalomonikko, jossa monikollisuutta ilmaistaan vartalovokaalin vaihteluin (*vana : vanu, püha : pühi, silm*

: gen. ²*silma* : yks. part. ³*silma* : mon. part. ³*silmi, paks* : gen. ²*paksu* : yks. part. ³*paksu* : mon. part. ³*pakse*).

Viron kolmesta monikkotyyppistä *de*-monikko on yleisimmin käytetty ja samalla tunnusmerkitön, kun taas fleksiivinen vartalomonikko on tunnusmerkisin. Kielihistoriallisesti agglutinatiivinen *i*-monikko ja fleksiivinen vartalomonikko vastaavat suomen *i*-monikkoa. Alkuperäinen *i*-monikko on tällä tavoin virossa jakautunut kahdeksi tyyppiä. Vaikka nämä kaksi monikkotyyppiä ovat virossa tunnusmerkisiä, niiden mukaiset muodot ovat Remeksen mukaan usein suomalaiselle kielinoppijalle helpompia omaksua kuin tunnusmerkittömän *de*-monikon muodot (s. 94–96).

Keskeisistä muotokategorioista imperfektinkin muodostuksessa on suomessa ja virossa suuria eroja (s. 131–135). Suomessa imperfektin tunnuksena on *i*, joka osassa paradigmatyypejä aiheuttaa vaihteluita vartalovokaalissa: *jäädä* : *jä/i/n, kantaa* : *kanto/i, istua* : *istu/i/n*. Supistumaverbien imperfektimuodoista on esitetty kaksi morfologista tulkintaa, jotka Remeskin mainitsee: joko *vastas/i, hyppäs/i/n* tai *vasta/si, hyppä/si/n* (s. 131). Jos supistumaverbien imperfektin tunnukseksi tulkitaan *si*, suomessa on kaksi imperfektityyppiä, joista *si*-imperfekti on tunnusmerkkisempi. Virossa tunnusmerkisyysuhteet ovat imperfektimuodoissa päinvastaiset. Valtaosassa verbeistä imperfektin tunnuksena on *si* tai yksikön 3. persoonassa (*i*): *ela/si/n, ela/s, luge/si/n, luge/s, laul/si/n, laul/is, kand/si/n, kand/is* (s. 131). Joistakin verbeistä virossakin käytetään *i*-tunnuksista imperfektiä, esimerkiksi *saama* : *sa/i/n, tulema* : *tul/i/n, tegema* : *teg/i/n, nägema* : *näg/i/n* (s. 133). Lukumääräisesti näitä verbejä on melko vähän, mutta niiden frekvenssi on

korkea. Tunnusmerkkisyysuhteet menevät imperfektissäkin suomessa ja virossa ristiin.

Taivutustyyppien vastaavuussuhteet suomessa ja virossa

Tutkimuksen ansiokkaimpia ja kiintoisimpia jaksoja on luku 9, jossa Remes on tarkastellut suomen ja viron nominien ja verbien taivutustyyppien vastaavuussuhteita (s. 221–254). Tämä luku tuo lukijan paradigmaattisen morfologian ydinalueille. Tekijä on siinä havainnollisesti osoittanut, miten virossa aluksi äänteellisinä alkaneet muutokset ovat morfologistuneet ja aiheuttaneet erilaisia restruktuuraatioita, jotka ovat puolestaan johtaneet paradigmaattisen kentän uudelleenjäsentymiseen. Siinä on suuri osuus ollut myös viron fonotaktisilla rajoituksilla. Esimerkiksi suomen *eA*-nomineja vastaa virossa kaksi taivutustyyppiä: *kõrge* : gen. *kõrge* : part. *kõrget* ja *pime* : gen. *pimeda* : part. *pimedit* (s. 226–227). Paradigmaattisesti ratkaiseva seikka on tässä tapauksessa sanan 1. tavun rakenne ja sanan kvantiteettiaste. Suomen *inen*-nomineja vastaa virossa puolestaan kolme eri taivutustyyppiä (s. 228–230), ja suomen *kaste*, *puhe*-tyyppiset *e^x*-nominat ovat virossa jakautuneet kaikkiaan viiteen eri paradigmaattiseen tyyppiin (s. 230–234).

Samanlainen taivutuskentän uudelleenjärjestymisen näkyy myös verbien puolella. Esimerkiksi suomen *ele*-verbejä vastaa virossa kolme paradigmaattista tyyppiä (s. 238–240), ja supistumaverbien taivutus on virossa monella tavoin muuttunut (s. 240–254). Lisäksi osa suomen supistumaverbeistä on virossa mukautunut ei-supistumaverbien taivutukseen. Näin on käynyt sellaisille verbeille, joiden ensi tavu on eri muodoissa lyhyt ja joiden pa-

radigmassa on kauttaaltaan 1. kvantiteettiaste. Niinpä suomen *avata* : *avaan*, *maata* : *makaan*, *luvata* : *lupaan*, *lisätä* : *lisään* -verbien virolaiset vastineet taipuvat *elada* : *elan* -mallin mukaan. Toisaalta taas osa suomen ei-supistumaverbeistä on virossa siirtynyt supistumaverbien ryhmään. Näin on käynyt esimerkiksi suomen *alkaa* ja *jatkaa* -verbien virolaisille vastineille, jotka taipuvat *alata* : *algan*, *jätkata* : *jätkan*. Remes toteaaakin, että supistuma- ja ei-supistumaverbien hallinta tuottaa niin suomalaisille kuin virolaisillekin kielenoppijoille vaikeuksia.

Suomen ja viron nominien ja verbien paradigmaattisten suhteiden vertailua olisi voinut viedä vielä astetta pitemmälle: hyvän lähtökohdan siihen olisi tarjonnut kenttämorfologinen kuvaustapa. Olen itse havainnollistanut suomen nominiparadigmojen keskinäisiä suhteita kenttämorfologisesta näkökulmasta (Paunonen 1976: 103), ja Anna-Riitta Lindgren on kuvannut samaan tapaan verbien paradigmasuhteita kveenimurteissa (1993: 240). Olisi houkuttelevaa esittää suomen ja viron nominien ja verbien paradigmaattiset suhteet kokonaisia taivutuskenttiä kuvaavina kaavioina.

Suomen ja viron kielitypologiset suhteet

Remes on useissa kohdin viitannut suomen ja viron typologisiin eroihin. Virossa on etenkin nominintaivutuksessa yleistynyt flekteeraaville kielille ominaisia piirteitä. Keskeisiä sijamuotoja ilmaistaan sisäisen taivutuksen keinoin (s. 61–63). Suomi on puolestaan säilyttänyt paremmin alkuperäisen agglutinatiivisen järjestelmän. Myös vartalomonikko on vienyt viron kohti fleksiivisiä kieliä (s. 89–91). Toisaalta, kuten Remes huomauttaa, vi-

rossa on säilynyt monia agglutinatiivisille kielille ominaisia piirteitä, muun muassa agglutinatiivinen *de-* ja *i-*monikko sekä *si-*imperfekti (s. 87–88, 131–132). Remes ei hyväksykään Tiit-Rein Viitson esittämää ajatusta, jonka mukaan viro olisi muuttanut agglutinatiivisesta kantasuomesta kvasiagglutinatiivisen välivaiheen kautta flekteeraavaksi kieleksi (s. 258), vaan hänen mukaansa viro on typologisesti pikemminkin agglutinatiivis-flekteeraava kieli, jossa esimerkiksi flektiivisiin vartaloihin liitetään taivutussuffikseja (mp.). Tässä kohden Remes asettuu samalle kannalle kuin Mati Hint aiemmin (1998a: 208–209).

Suomi ja viro mielletään usein hyvin läheisiksi sukukieliksi, joiden erot ilmevät lähinnä äänteellisellä tasolla ja sanastossa. Remeksen tutkimus on osoittanut tämän käsityksen perusteellisesti vääräksi. Suomen ja viron taivutusopilliset erot ulottuvat syvälle kummankin kielen muotojärjestelmään, ja jopa typologisesti kielet ovat selvästi eriytyneet toisistaan. Remeksen tutkimus on tuonut uutta syvyyttä siihen, miten hahmotamme suomen ja viron taivutusmorfologian ominaispiirteitä. Diakronisesti tutkimus valaisee kiintoisalla tavalla sitä, miten suhteellisen lyhyessä ajassa kahden lähisuokuisen kielen kieliopillinen rakenne voi etäännyä melko kauas toisistaan. Alkuaan muutamat äänteenmuutokset ovat virossa sysänneet liikkeelle muutosketjun, jonka vaikutukset ovat johtaneet koko taivutuskentän uudelleenjärjestymiseen. Remeksen havainnot ovat merkittäviä paitsi suomen ja viron tutkimukselle myös yleiskielitieteellisesti, erityisesti kielitypologian tutkijoille. Lisäksi hänen väitöskirjansa on tärkeä apuneuvo kaikille niille, jotka opettavat viroa suomalaisille tai suomea virolaisille.

HEIKKI PAUNONEN
etunimi.sukunimi@kolumbus.fi

Lähteet

- DRESSLER, WOLFGANG 1985: *Morphology. The dynamics of derivation*. Ann Arbor: Karoma Publisher, Inc.
- Eesti keele grammatika I = EREL, MATI – KASIK, REET – METSLANG, HELLE – RAJANDI, HENNO – ROSS, KRISTIINA – SAARI, HENN – TAEI, KAJA – VARE, SILVI 1995: *Eesti keele grammatika I. Morfoloogia, sõnamoodustus*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- Eesti keele käsiraamat = EREL, MATI – EREL, TIU – KROSS, KRISTIINA 2000: *Eesti keele käsiraamat*. Toinen, täydennetty painos. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- GRANQVIST, KIMMO 2007: *Suomen romanin äänne- ja muotorakenne*. Suomen Itämaisen Seuran suomenkielisiä julkaisuja n:o 36 ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 145. Helsinki: Suomen Itämainen Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- HINT, MATI 1987: *Eesti keele õpik IX klassile*. Toinen, muokattu painos. Tallinn: Valgus.
- 1998a: *Häälikutest sõnadeni. Eesti keele häälikusüsteem üldkeeleteaduslikul taustal*. Toinen, muokattu painos. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- 1998b: Kolmkümmend aastat hiljem. Uute eesti keele grammatikate puhul. – *Keel ja Kirjandus* XLI s. 100–112, 188–201.
- HINT, MATI – MAANSO, VIIVI 1992: *Eesti keele õpik X klassile (reaal- ja üldharu)*. Tallinn: Koolibri.
- KETTUNEN, LAURI 1917: *Viron kielen äännehistorian pääpiirteet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 156. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- 1929: *Eestin kielen äännehistoria*. Toinen, uusittu painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 156. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1962: *Eestin kielen äännehistoria*. Kolmas painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 156. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LINDGREN, ANNA-RIITTA 1993: *Miten muodot muuttuvat. Ruijan murteiden verbintaivutus Raisin, Pyssyjoen ja Annijoen kveeniyhteisöissä*. Kielten ja kirjallisuuden laitos. Tromssa: Tromssan yliopisto.
- PAUNONEN, HEIKKI 1976: Allomorfin dynamiikkaa. – *Virittäjä* 80 s. 82–107.
- REMES, HANNU 1983: *Viron kielioppi*. Helsinki: WSOY.
- SETÄLÄ, E. N. 1890–1891: *Yhteissuomalainen äännehistoria I–II. Konsonantit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino.
- VALGMA, J. – REMMEL, N. 1970: *Eesti keele grammatika. Käsiraamat. 2. trükk*. Tallinn: Valgus.
- WURZEL, WOLFGANG 1984: *Flexionsmorphologie und Natürlichkeit*. *Studia Grammatica XXI*. Berlin: Akademie-Verlag.

Suomen tutkituin sana- ja nimipesye

Päivi Rintala: *Iha köyhän laihakin.*

Tutkimus itämerensuomen iha-kantaisista sanoista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2003. 354 s. ISBN 951-746-510-6.

Päivi Rintala: *Ihalasta Ihaviljankorpeen.*

Iha-vartalo Suomen henkilön- ja paikannimissä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. 379 s. ISBN 978-952-222-024-0.

Päivi Rintala kiinnostui *iha*-kantaisista sanoista jo väitöskirjaa (Suomen *läntä*-loppuiset adjektiivit, 1972) tehdessään. Kyse on sellaisista sanoista kuin *ihailta*, *ihala*, *ihana*, *ihanne*, *ihannella*, *ihannoida*, *ihastua* sekä sellaisista henkilön- ja paikannimistä kuin *Ihala(inen)*, *Ihama*, *Ihanta*, *Ihalempi*, *Ihamuotila*, *Ihamäki*. Adverbi *ihan* ei kuulu pesyee-

seen. Rintalan kiinnostuksen herätti se, että *iha*-pesyeen sisällä on runsaasti semanttista vaihtelua ja *iha*-kannan etymologiasta oli ristiriitaisia käsityksiä. *Iha*-pesyeen levikki kattaa kaikki itämerensuomalaiset kielet liiviä lukuun ottamatta. Rintalalla oli jo 1970-luvulla *iha*-tutkimuksesta alustava käsikirjoitus, joka on lopulta laajentunut kahdeksi kirjaksi. Kirjoista vanhempi käsittelee *iha*-alkuisia nomineja ja verbejä sekä sellaisia paikannimiä, joissa määriteosana on *iha* ja perusosana jokin maastoappellatiivi (*Ihamäki*, *Ihaniitty* jne.). Kirja käsittelee kaikkia itämerensuomalaisia kieliä. Nuorempi teos käsittelee *iha*-vartaloisia henkilön- ja paikannimiä ja rajoittuu lähinnä Suomen nimistöön. Rintalan vanhempi teos on arvioitu *Virittäjässä* vuonna 2004 (Merimaa & Vaittinen 2004: 466–470).